

Сучасні тенденції розвитку післядипломної професійної освіти в Європейському просторі

1. ІСТОРІЯ ТА ПРАКТИКА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Консолідація зусиль наукової та освітянської громадськості й урядів країн Європи є головною метою інтеграційного процесу, яка полягає у істотному підвищенні конкурентоспроможності європейської системи науки і вищої освіти у світовому вимірі і для підвищення ролі цієї системи в суспільних перетвореннях. В його основі лежать три важливі документи: Велика хартія університетів, Лісабонська конвенція (1997 р.) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону, Сорбоннська декларація (1998 р.) про узгодження структури системи вищої освіти в Європі. Основні її положення, щодо гармонізації національних систем вищої освіти декларують: формування відкритого європейського простору у сфері вищої школи; надання провідної ролі університетам у розвитку європейського культурного простору; міжнародне визнання та міжнародний потенціал систем вищої освіти, безпосередньо пов'язаний з прозорістю та легкістю для розуміння дипломів, ступенів і кваліфікацій; орієнтація переважно на двоступеневу структуру вищої освіти (бакалавр, магістр) як умова підвищення конкурентоспроможності європейської освіти і визнання; використання системи кредитів (ECTS); міжнародне визнання першого ступеня вищої освіти (бакалавр); надання випускникам першого ступеня права вибору подальшого навчання, щоб отримати диплом магістра (коротший шлях) або доктора (довший шлях) у послідовному режимі; підготовленість магістрів і докторів до науково-дослідницької діяльності; підтвердження Лісабонської конвенції; пошук шляхів ратифікації набутих знань і оптимальних можливостей для визнання дипломів і вчених ступенів; стимулювання процесу вироблення єдиних рекомендацій для досягнення зовнішніх визнань дипломів і кваліфікацій та працевлаштування випускників; зближення спільних структур виданих дипломів і циклів (ступенів, етапів, рівнів) навчання; консолідація позиції Європи у світі, постійне вдосконалення й оновлення освіти, доступної всім громадянам ЄС. В Україні освітньо-кваліфікаційна система вищої освіти України максимально наближена до структури ступенів більшості країн Європи. В системі вищої освіти функціонують вищі навчальні заклади державної та інших форм власності. Вимоги до змісту, обсягу і рівня освітньої та фахової підготовки в Україні встановлюються Державними стандартами освіти, які є сукупністю норм, що визначають вимоги до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня.

Сьогодні в Україні гостро стоїть питання: як можна забезпечити якість підготовки: - чому жоден з наших університетів не увійшов до рейтингового

списку п'ятисот університетів світу, а більшість з них просто невідомі за кордоном.

Враховуючи незворотність Болонського процесу, ми маємо усвідомлювати, що для нашої системи вищої освіти він є дуже непротим. Нам важче, ніж будь-якій іншій країні, яка не має таких глибинних традицій у галузі фундаментальної природничої й інженерної освіти, приєднатися до багатьох загальноєвропейських рішень, нівелюючи власні багатовікові наробки у цій галузі. Тому нові виклики ми повинні прийняти, не тільки переносячи на наше підгрунття досвід інших держав, але й пропонуючи європейському співтовариству свої доробки, досягнення, пропозиції, своє бачення проблем. Тобто слід досягти гармонійного поєднання європейських інновацій і кращих вітчизняних традицій. Але ми повинні відверто визнати, що за останні роки у сфері вищої освіти України, особливо технічної, накопичилися складні проблеми, вирішення яких залишається на порядку денному, навіть незважаючи на наявність чи відсутність таких факторів, як Болонський процес.

2. РУШІЙНИХ СИЛ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

В освітній сфері реалізуються основні функції: забезпечення фізичного виживання - адаптації людини до навколишнього світу; задоволення самих різних соціальних, культурних, моральних, потреб особистості і суспільства. Ці функції повинні брати участь у життєвому та професійному становленні людини (М.К. Мамардашвілі, Н.Ф. Тализіна, Т.П. Зимова, Р.В. Овчарова, Ф.Т. Михайлов, В.А. Гуружапов).

Для з'ясування природи і рушійних сил розвитку професійної освіти необхідно розглянути загальні фактори, які спричиняють його швидкий кількісний і якісний ріст. До таких факторів слід віднести (А.П. Рябов):

1. **Сталий розвиток** економіки, стрімке зростання наукомістких виробництв.
2. **Пріоритетність** державної освітньої політики.
3. **Інтенсивне зростання обсягу** науково-технічної інформації, швидка зміна технологій і пріоритетне впровадження наукоємних технологій.
4. **Постійний і стійке зростання продуктивності праці** в промисловості та сільському господарстві, що веде до зменшення частки населення, зайнятого безпосередньо в матеріальному виробництві, і збільшення числа осіб, зайнятих інтелектуальною працею і роботою в сфері послуг.
5. **Зростання ролі і практичної значущості наукових досліджень**, що проводяться на стику різних напрямків наук, що вимагає від вищої школи підготовки фахівців з міжгалузевим, інтегральним і здвоєним спеціальностями, зміщення акценту при навчанні студентів у бік збільшення обсягу фундаментальних знань та універсалізації, тобто розширення профілю підготовки фахівця.
6. **Розвиток потужних зовнішніх коштів програмної розумової діяльності**, що веде до автоматизації і збільшенню продуктивності розумової праці.

Діапазон проблем сучасної освіти дуже широкий, враховуючи, що потреба у формуванні людини нового тисячоліття розглядається як

серйозний виклик існуючій системі освіти. Наскільки ясно і адекватно можна визначити його цілі і зміст, настільки продуктивно освіту виконає цей історичний замовлення.

Дослідження освіти і прогнозування його розвитку спираються на розрізнення ідеалу, з яким пов'язують майбутнє держави і нації. В якості ідеалу освіта співвідноситься з процесом формування, розкриття та використання безмежних потенційних можливостей людини, який дозволить подолати розриви і дисонанси підготовки людини до життя в мінливому світі. В *освіті закладена можливість стати вище себе* (Л.С. Виготський, В.П. Зінченко, В.В. Зінківський, А.Г. Асмолов, М.С. Нирова, Г.П. Щедровицький, М.К. Мамардашвілі, С.І. Гессен, Е.С. Ляхович, Г.І. Петрова, Е. Husserl, R. Burton та ін.).

Сучасний розвиток педагогічної думки призводить до розуміння актуальної потреби *у зміні смислових акцентів у підготовці фахівців* (В.П. Зінченко, Є.Б. Моргунов, РМ Петрунева, В.В. Серіков, Н.В. Дулина, Р. Петрунева, В.М. Жураковський, Л. Кураков, Л. Єфремов).

У світі освіти найкраще справи з навчанням, що ж стосується цілеспрямованого виховання, формування все тієї ж особистості, то з цією метою і цінністю у ряду освітніх систем справа йде більш ніж проблематично. **Освіта не може бути без особистісною і безособовою** (В.П. Зінченко, А.Г. Асмолов, В.Є. Клочко). Цінності освіти повинні відповідати загальнолюдським цінностям. Вимоги, цілі, реформи, стратегії, доктрини, як би їх не називати, повинні бути не нав'язані ззовні, а прийняті в себе системою освіти, яка вже прийшла до висновку, що навчається - не об'єкт впливу, виховання, а суб'єкт навчання, навчальної діяльності.

У Матеріалах другого міжнародного конгресу з технічного та професійної освіти (Сеул, 1999) проголошена нова система цінностей, серед найважливіших характеристик якої самостійний вибір навчання і майбутнього, безперервне і самостійне навчання. За підсумками роботи конгресу рекомендується стимулювати дослідження, які допоможуть зрозуміти ключові моменти вибору, здійснюваного людьми під час подорожі за маршрутом «освіта протягом усього життя», дилеми, а також «можливі перешкоди, з якими стикається мандрівник на різних етапах свого шляху» (І.Д. Белоновській).

Зміни привели до створення такої системи освіти, в центрі якої - **завдання розширення можливостей компетентного вибору кожною особистістю свого життєвого шляху.**

Метою сучасної освіти є формування такої картини світу, яка б забезпечувала орієнтацію особистості в різного роду життєвих ситуаціях, у тому числі і ситуаціях невизначеності. Нову ситуацію у світі, в тому числі і в світі освіти, складають сьогодні два фактори: невизначеність і орієнтація на майбутнє. Причому під невизначеністю розуміється не приватний соціологічний факт нестабільності життєвого простору - йдеться про принципову невизначеності (і навіть невизначеності) ключових параметрів соціальної сфери. Філософи говорять про виникнення нового -

«синергетичного» - образу світу, відкритого і складно організованого, безперервно виникає і змінюється (Н.Н. Моїсєєв, Г. Мінцберг, Дж. Б. Куїнн, С. Гошал). Це визначає той факт, що **освіта повинна слідувати від адаптивно-дисциплінарної моделі засвоєння суми знань і навичок - до народження образу світу у спільній діяльності; від інформаційної когнітивної педагогіки - до смислової ціннісної педагогіці; від технології навчання за формулою «відповіді без питань» - до життєвим завданням і пізнавальної мотивації навчається; від «вивченої безпорадності» - до надситуативної активності та постановці надзавдань; від навчального заняття як авторитарного монологу - до навчального заняття як сприянню та співтворчості; від культури корисності - до культури гідності.** Саме ці ціннісні орієнтири, стаючи надбанням масової свідомості у сфері освіти, сприяють становленню такого освіти, яке, за висловом Л.С. Виготського, здатне перейти від безособових систем до доль кожної особистості (А.Г. Асмолов, М.С. Нирова, В.А. Вагнер, Л.С. Виготський, Е. Фромм).

Таким чином, загальними тенденціями сучасної вищої професійної освіти можна вважати усвідомлення необхідності системних перетворень, спрямованих на створення умов для саморозвитку і самореалізації вже в процесі професійної підготовки (Б.З. Мільнер, Н.Н. Моїсєєв, Г. Мінцберг, Дж. Б. Куїнн, С. Гошал, Л. Планкетт, Г. Хейл, Ю. Ветров, І. Ігропуло). У роботах вищеназваних вчених в якості однієї з основних проблем виділяється протиріччя між традиційним темпом навчання і постійно зростаючої швидкістю появи нових знань: професійна підготовка повинна не просто забезпечувати певний рівень знань, умінь і навичок, а й формувати готовність до саморозвитку та самоосвіти.

Ефективність професійного та особистісного розвитку майбутнього фахівця багато в чому визначається панівною в суспільстві освітньої парадигмою і побудованою на її основі моделлю підготовки фахівця.

Вища школа як соціальний інститут перебудовується повільно і все ще має багато невирішених проблем. Найбільш істотними є проблеми, пов'язані зі зниженням якості у зв'язку з посиленням тенденції ***прагматичної спрямованості і вузькою професіоналізацією випускників, волюнтаризм самих вузів у підготовці за профілями і спеціальностями.***

Питання, пов'язані з інноваційним освітою, широко обговорюються в нашій країні і за кордоном. У цьому зв'язку в останнє десятиліття теоретики і практики інноваційної освіти говорять про необхідність формування у фахівця не тільки певних знань і умінь, але й особливих «компетенцій», сфокусованих на здатності застосування їх на практиці, в реальному справі, при створенні нової конкурентоспроможної продукції.

В результаті досягається нова якість освіти, що забезпечує **комплекс компетенцій**, що включає фундаментальні та технічні знання, вміння аналізувати та вирішувати проблеми.

Не менш важливо, що кінцевий адресат інновацій в освіті - студент (навчається) - не тільки споживає освітні послуги, але й активного

усвідомлює себе в ролі фахівця (І.Д. Белоновській). Психологія і педагогіка виділяє три компонента внутрішніх (особистісних) **факторів самовизначення: мотиви; самопізнання як усвідомлення своїх якостей і уявлення про своє реальне «Я»; самооцінка.** Зовнішні фактори відображають співвіднесення «Я» з вимогами суспільства і суспільними нормами життя. Розвиток професійної свідомості розглядається як єдиний процес суб'єктивації навчально-професійних дій, тобто перетворення студентів в повноцінних суб'єктів діяльності. Суб'єкт професійної діяльності повинен і може формуватися не на початку професійної діяльності, а в процесі навчання, еволюціонуючи з об'єкта цієї діяльності. Таким чином, процес навчання у вузі повинен і може забезпечувати реалізацію таких функцій суб'єкта, як цілепокладання, ставлення, пізнання, планування, прогнозування, самосвідомість та ін. (Г.В. Акопов).

Образ «Я-професіонал» має формуватися, розвиватися, збагачуватися протягом навчання. Студент повинен здійснити професійні проби, самореалізуватися, самовизначитися в професії, спеціальності і кваліфікації. Якщо ці особистісні процеси відбудуться в навчально-виробничому середовищі, будучи частиною життєвого самовизначення студента, а **випускники стануть кваліфікованими фахівцями, будуть затребувані,** конкурентоспроможні, зможуть гармонійно існувати в системі суспільних і виробничих відносин, то система освіти, як і її продукт, - якісні, доступні і ефективні.

Нестандартність існуючих в освіті проблем, необхідність пошуку нетривіальних способів їх вирішення вимагають відмови від принципів класичної теорії і переходу на сучасну теоретичну базу, на нову освітню парадигму, засновану на системному підході. Будь-яка освітня установа розглядається як відкрита система: головні передумови його успіху відшуковуються не всередині, а поза ним (Ю. Ветров, І. Ігропуло). Даний підхід відображає гуманістичні передумови сучасної вищої професійної освіти (Г.В. Залевський, Г.Н. Прозументова). Дослідники гуманістичного спрямування підкреслюють пріоритет умов, за яких людина є рушійною силою власного особистісного та професійного розвитку. Він самостійно визначає і контролює цей процес на основі наявних у нього внутрішніх диспозицій (як-концепції, системи особистісних смислів, потреб і мотивів), а ефективність отриманого результату його розвитку зіставляється, в першу чергу, з **індивідуальним професійним еталоном, існуючим у кожного (Е.О.М. Шиянов).**

Неоціненну роль у цьому процесі відіграють дисципліни акмеологічного циклу, які розширюють горизонти індивідуальної самосвідомості, забезпечують поступальний прогресивний розвиток. Це тим більше важливо сьогодні, коли суспільство болісно намагається зрозуміти своє майбутнє.

Однією з підстав оновлення освіти виступає компетентнісний підхід. У світовій освітній практиці поняття компетентності виступає в якості

центрального, свого роду «вузлового» поняття, оскільки компетентність, по-перше, *об'єднує в собі інтелектуальну і навикових складову освіти; по-друге, в понятті компетентності закладена ідеологія інтерпретації змісту освіти, формованого «від результату» («стандарт на виході»); по-третє, компетентність володіє інтегративною природою, вбираючи в себе ряд однорідних умінь і знань, що відносяться до широких сфер культури та діяльності (професійної, інформаційної, правової та інше). Для системи освіти реалізація даних ідей означає тенденцію, яка стверджує цінність і гідність людини, особистісно-орієнтовану технологію навчання і виховання, націлену на розкриття індивідуальних здібностей кожного студента, самовиховання особистості.*

Радою Європи були визначені п'ять груп ключових компетенцій, яким вуз повинен навчити студентів:

1. Політичні та соціальні компетенції, пов'язані зі здатністю брати на себе відповідальність, брати участь у спільному прийнятті рішень, регулювати конфлікти ненасильницьким шляхом, брати участь у функціонуванні та розвитку демократичних інститутів.

2. Міжкультурні компетенції, допомагають жити в багатокультурному суспільстві. Щоб перешкоджати виникненню расизму, ксенофобії, поширенню клімату нетерпимості, освіта повинна сформувати в числі даних компетенцій такі, як розуміння відмінностей, повага і здатність ладити з людьми інших культур, мов, релігій.

3. Компетенції, що визначають володіння усними та письмовими мовами спілкування, в тому числі володіння кількома мовами, важливими в роботі та громадському житті до такого ступеня, що не володіють ними загрожує ізоляція від багатьох сфер життєдіяльності.

4. Компетенції, пов'язані з виникненням суспільства інформації: володіння новими технологіями, розуміння можливостей їх применення, здатність критично сприймати поширювану по каналах засобів масової комунікації інформацію.

5. Компетенції, що реалізують здатність і бажання вчитися все життя як основа безперервної підготовки в професійному плані, в особистому і соціальному житті.

У програмі розвитку у сфері освіти до 2010 року Європейський Союз збільшив число ключових компетенцій до восьми. До них відносяться:

? комунікація рідною мовою (здатність висловлювати й інтерпретувати думки і почуття, викладати факти в усній і письмовій формі, успішно взаємодіяти в різних соціальних контекстах - на роботі, вдома, у вільний час);

? комунікація іноземною мовою (навички, аналогічні навичкам комунікації рідною мовою, але рівень володіння ними може відрізнитися для кожного з чотирьох видів мовленнєвої діяльності - читання, писемного мовлення, говоріння, аудіювання, і для різних мов);

? математичні навички, базові навички в природничих науках і техніці (здатність використовувати у повсякденному житті елементарні навички

обчислень, використовувати знання і практичні навички в галузі науки і техніки для вирішення практичних завдань);

? навички в галузі інформаційно-комунікаційних технологій - використання мультимедійних технологій для вилучення, зберігання, створення, презентації, класифікації інформації та обміну інформацією;

? навички безперервного навчання - здатність організувати і регулювати власне навчання, вміння ефективно розпоряджатися часом, вирішувати проблеми, набувати, оцінювати і засвоювати нові знання, застосовувати їх у різних умовах - на роботі, вдома, в освітніх установах;

? навички міжособистісного спілкування і правова компетенція (здібності, необхідні для активної участі у громадському житті та вирішення конфліктів у спілкуванні на міжособистісному, груповому або громадському рівні);

? підприємницькі здібності - в активному і пасивному варіантах: прагнення робити зміни самому і здатність вітати, підтримувати інноваційні процеси, привнесені ззовні, і адаптуватися до них.

Підприємницькі здібності включають відповідальність за результати власних дій як позитивні, так і негативні, наявність стратегічного мислення, вміння постановки цілей і їх досягнення і спрямованість до успіху;

? культурна компетенція - здатність оцінити популярну культуру та соціальні звичаї в цілому, здатність цінувати літературу, мистецтво, музику та інші форми творчості.

До поняття «компетентність» досить часто звертаються в рамках сучасної психології праці, організаційної та професійної психології, а також в контексті акмеологічного знання (А.А. Деркач, Н.В. Кузьміна).

*Терміном «компетентність» визначають рівень обізнаності фахівця у своїй професійній діяльності. Компетентність - це результат професійного досвіду, такий наслідок його накопичення протягом професійного життя і діяльності, який забезпечує глибоке, досконале знання своєї справи, істоти виконуваної роботи, способів і засобів досягнення цілей, здатність правильно оцінювати ситуацію, професійну ситуацію і приймати у зв'язку з цим потрібне рішення. У структурі компетентності виділяють такі основні елементи, як знання, досвід (вміння, навички, професійна інтуїція), професійна культура та особистісні якості працівника. Компетентність спеціаліста обумовлена особливостями, багатством, різноманітністю, інтегрованістю професійного досвіду. Таким чином, вивчення явища компетентності розглядається в руслі акмеології і являє поняття, необхідне для розуміння досягнення акме, оскільки **потреба людини в компетентності** може багато в чому визначати його життєвий шлях і сенс його існування (І.Ф. Демидова) Отже, потреба сучасної освіти в компетентності є багато в чому сенсоутворювальним і потребує подальшої розробки.*

З точки зору Ю.В. Варданяна, становлення професійної компетенції в процесі вузівської освіти виступає спочатку як ціннісно-орієнтованої задачі,

далі стає еталонною моделлю оволодіння професією, а на випускному етапі - інтегративним професійно-значущим новоутворенням особистості фахівця.

Отже, процесуальну модель становлення професійної компетенції майбутнього фахівця можна представити у вигляді різноманітних циклів руху від поетапних завдань професійно-особистісного розвитку до результату, вираженого в оволодінні професією.

Становлення професійної компетентності досягається при систематичному цілеспрямованому залученні фахівців до вирішення трьох типів завдань:

? **предметно-змістовних** (освітніх, розвиваючих і професійно-орієнтованих), які визначаються вимогами державного освітнього стандарту відповідної навчальної дисципліни, а також адаптуються з урахуванням потреб, цілей і освітніх запитів конкретного контингенту учнів;

? **процесуально-технологічних** (діагностичних, проектувальних, конструктивних, організаторських, реалізаційних, управлінських, корективних та ін.), оперативно висунутих і розв'язуваних суб'єктами вузівського освітнього процесу на основі об'єктивного відображення індивідуальних стилів діяльності, спілкування і відносин для створення сприятливих умов самовизначення студентів в конкретному мікрообразовательном просторі та самореалізації при цьому своїх індивідуальних можливостей;

? **суб'єктно-реалізаційних** (акомодацій, самоорганізаційних, самоврядних та ін.), ситуативно дозволених суб'єктами вузівського освітнього процесу на основі стратегії і тактики самоактуалізації досягнутого рівня індивідуальної професійної компетентності.

При цьому **центральною новоутворенням**, які відображають потенційні можливості **становлення професійної компетентності**, виступають:

? **оволодіння навчально-пізнавальною діяльністю;**

? **перетворення освіти на засіб особистісного та професійного становлення;**

? **професійне самовизначення в поліваріантність вузівському освітньому просторі.**

Як зазначає А.В. Хуторський, компетентнісний підхід в сучасних умовах затребуваний остільки, оскільки сучасна освіта вимагає істотної модернізації, нездійснення цього процесу ризикує виявитися черговою кампанією серед багаторічних спроб безуспішного реформування освіти на підставі впровадження найсучасніших педагогічних ідей і концепцій.

Разом з тим, дослідження специфічних функцій сприяння становленню фахівця, його особистісного та професійного зростання ще не стало предметом спеціального глибокого наукового дослідження (Г.М. Борліков, Н.О. Яковлева).

Загальний аналіз особливостей професійної вищої освіти дозволяє зробити наступні висновки:

1. Дослідження освіти і прогнозування його розвитку спираються на розрізнення ідеалу, з яким пов'язують майбутнє держави і нації. В якості ідеалу освіта співвідноситься з процесом формування, розкриття та використання безмежних потенційних можливостей людини, який дозволить подолати розриви і дисонанси підготовки людини до життя в мінливому світі. В освіті закладена можливість стати вище себе (Л.С. Виготський, В.П. Зінченко, В.В. Зінківський, А.Г. Асмолов, М.С. Нирова, Г.П. Щедровицький, М.К. Мамардашвілі, С.І. Гессен, Е.С. Ляхович, Г.І. Петрова, Е. Husserl, R. Burton та ін.).

2. Аналіз сформованого і конструювання нового змісту вищої професійної освіти показали різноманіття методологічних і методичних підходів до його можливої реалізації у відповідності з освітньою парадигмою, орієнтованою на особистість і створення умов для розвитку її суб'єктності:

гуманістична парадигма особистісно-орієнтованої освіти;
індивідуально-орієнтована парадигма;
соціальноорієнтована і професійно-розвиваюча парадигма навчання;
вища професійна освіта як «готовність фахівця включитися в певну діяльність» або як атрибут підготовки діяльнісної та розвиваючої спрямованості;

компетентнісний підхід.

3. На думку багатьох дослідників, що займаються проблемами вищої професійної освіти, сьогоденні тенденції її реалізації *«затушовують» бачення особистісного розвитку як принципово багатостановного процесу ;*

багато в чому зберігається інформаційний підхід до підготовки фахівців-професіоналів, де важливі завдання професіоналізації особистості або зовсім не ставляться, або вирішуються у вкрай недостатньому обсязі (В.А. Міхеєв, Л.В. Тарабакина), підходи і стратегії вищої професійної освіти мало співвідносяться не тільки з уже наявними науковими розробками, але, в першу чергу, зі змінами соціально-психологічного статусу освіти, перспективами східноєвропейської та всеєвропейської інтеграції, а також внутрішніми проблемами, обмеженнями і ризиками розвитку сучасної дійсності; зберігаються тенденції до вузькопрофесійних знань і орієнтація на вирішення стандартних завдань шаблонними методами, які виявляються незатребуваними в сучасній культурі.

4. Сучасні системи вищої освіти недостатньо відповідають зростаючим вимогам життя, де соціокультурний і психологічний сенс професійної діяльності часто виявляється закритим для майбутнього фахівця.

Вирішення даного протиріччя можливе при теоретичному і практичному вирішенні комплексу питань, серед яких найбільшу актуальність набуває визначення і створення освітніх умов, за яких, по-перше, курсант не просто слухач, а формується і розвивається як фахівець; по-друге, накопичений потенціал забезпечує поступальний саморозвиток. При цьому ключовими завданнями особистісно-професійного становлення виступають нові ціннісні орієнтації, спрямовані не тільки на мотиви

конкретно-економічного порядку, але і враховують в якості пріоритетних мотиви гуманістичного характеру.

Таким чином, необхідна розробка підходів до розвитку систем освіти, заснованих на системоутворюючій ролі акмеологічного підходу за критерієм сформованості життєвих і професійних позицій курсанта КПК, а одним з найважливіших критеріїв ефективності подібного безперервного навчання є створення у нього образу «Я – професіонал», який повинен бути не тільки адекватний даному ступені навчання, а й випереджати її, створювати близькі й далекі цілі і життєві проекти, продукувати стійку позитивну мотивацію до продовження навчання, саморозвитку.